

Ювілеї

Степан ПАВЛЮК

НЕСХИТНІСТЬ В ЖИТТІ І НАУЦІ

Steran PAVLUK. On Steadfastness in Life and Science.

В українському середовищі одвіку шанувались мудрість і принциповість. Старійшинами ставали не жорстокі, бездушні і бездумні особи, а односельці з вираженим поглядом, сутнісною оцінкою тої чи іншої події, рішучою поведінкою, громадянською відвагою. Виписаний Іваном Франком образ Захара Беркута став знаковим з реального життя бойка-верховинця. Непоступливість в обєриганні найціннішого – батьківської землі і власної свободи, – властиве було завжди горянинові. А ще побутував культ праці – всього можна досягти невтомною, наполегливою діяльністю на будь-якому поприщі: господарському, суспільному, громадському чи культурному. Пісні карпатські ґрунти колосилися збіжжям, на гірських луках доглядали худібку, випасали спритних коней, рунистих овець; умілі руки зводили неповторні у своїй красі храми, а сільські громади відстоювали віками набуті традиції, змушували відступати напасників, надовго затамовуючи непокору окупантові, щоб врешті спробувати визволитись.

Розмірковуючи про творчий спадок тієї чи іншої особи, не кожна з них викликає асоціацію національної масштабності. Коли вона глибоко занурюється лише у специфіку свого талану і досягається його реалізації, а на суспільні процеси, які зорієнтовані на національне визволення і збереження історичної пам'яті твого народу лише співчутливо споглядає за згасанням і знищенням чужинцями спадку твоїх батьків, то її життя уподібнюється праці недбайливого хлібороба, в якого спалахнуло завзяття засіяти зелом лан, а щоб його виростити і мати згаданий успіх, забракло і натхнення, і розуміння своєї суті. Багатьом бра-

кувало усвідомлення необхідності своєї активної участі, ба більше – розуміння правильності політичної дії задля суспільного поступу. Родина Романа Кирчіва, як і сам вчений, ніколи не стояла на узбіччі національних справ – завжди в гущі громадських подій. Активна громадянська позиція вивела її у незаперечні регіональні лідери, без участі якої не відбувались вагомні суспільні програми задля мобілізації національного духу для грядущих Великих Перемог. Відважність, вдумливість, вираженість, неабияка працьовитість стали в основі життєвого кредо сьогodнішнього ювіляра Романа Кирчіва, відомого українського вченого, подвижника сучасних історичних подій на осягнення національної незалежності й утвердження української державності.

Немає сумніву, що давня бойківська родина Кирчівих, коріння якої, можливо, сягає боярських родин Галицько-Волинської держави, оселившись у дивовижному гірському куточку серед розлогої долини р. Стрий, була носієм традиційного життєвого набутку місцевої людності, з неподатливим характером, особистою гідністю і гордістю за свій край. Франків образ Захара Беркута жив у кожному горянинові.

Панорама селища Корчин.

14 квітня 1930 р. у молодій бойківській парі Федора і Стефанії Кирчівих народився первісток, якого назвали Романом. Як старшому із п'ятьох дітей, Романові перепало засвоїти усі домашні справи і бути потрібним батькові при різних господарських роботах, з яких жила сім'я. Пожиток у хаті забезпечувався важкою повсяк-

денною працею селянських рук. Заодно та праця, оритуалізована, наповнена своєрідністю обрядодійств, виконувала місію збереження народної традиційності і засвоєння її наступними поколіннями, як жива канва з минулого у майбутнє. Безпосереднє опанування місцевими фольклорно-етнографічними багатствами знадобиться Кирчіву не тільки в аспекті носія етнографічної традиційності своїм дітям, але й як поважному вченому для її аналізу у контексті загальнонародного культурного розвитку.

Своєрідним феноменом національного самозбереження можна вважати наявність у кожному українському селі своєї “мікроеліти”, яка становила стабільне національне свідоме середовище. Родина Кирчівих відносилась до великих ентузіастів, активістів громадсько-культурного життя села Корчина й околичних сіл. Священик Богдар і вчитель Павло Кирчіві – письменники і громадсько-культурні діячі, заснували у 1882 р. першу на Сколівщині читальню “Просвіти”, приятелювали з Іваном Франком. Гостювання Франка у хаті прадіда Романа Кирчіві стане родинною легендою. Батько Романа продовжуватиме постійно підтримувати високий настрій односельців.

Нелегко далася шкільна освіта юнака. Йому довелося зазнати нестерпного щодо українців, і зокрема до себе, ставлення різних окупаційних режимів, яких на його долю випало аж три: польський, німецький та російський. Почалося навчання у початковій школі с. Корчина у 1936 р. і було продовжене у семилітній школі с. Верхне Синьовидне, а далі, у 1943 р., – студії у 3 класі Стрийської гімназії. Навчання було перерване з огляду фронтних операцій напровесні 1944 р. Тільки у 1947 р. вдалося закінчити 10 клас Верхньосиньовидненської школи.

Особливо дошкульними були роки інститутських студій, становлення в час радянського режиму. Переслідування і провокації стали буденними у студентському житті національно зорієнтованого юнака. У 1949 р. його відрахували з навчання у Дрогобицькому учительському інституті з мовно-літературного факультету, куди вступив у 1948 р. Приводом для звільнення стало відвідан-

ня Тарасової могили на Чернечій горі. У 1952 р. з третього курсу Львівського педінституту знову буде відлучено від навчання наполегливого Романа. І тільки смерть “проклятого торквемеди” (з вірша Д.Павличка про Сталіна) дозволила поновитись і закінчити навчання у Львівському педінституті.

Очевидно, що таке суспільне поневірвання та ідеологічне переслідування утверджувало у молодого Романа Кирчіві протидію, протест проти колоніального стану українського народу. Повстансько-визвольний рух не привів до перемоги у змаганнях за Соборну Державу. Недостатніми були ідеологічна, психологічна база, організаційні заходи для успішних наслідків мілітарних зусиль. Свідомій галицькій інтелігенції випало нелегке завдання – інтелектуальними аспіраціями затримати процес денационалізації, фактично русифікації.

Талановитий юнак покидає освітянську ніву (був завучем Батятицької середньої школи Кам'янсько-Буського р-ну) і в 1954 р. вступає в аспірантуру при кафедрі української літератури Львівського педінституту та захищає кандидатську дисертацію “Комедії Івана Франка” у 1960 р. Ще до захисту, у 1958 р., переходить на посаду молодшого наукового співробітника відділу літератури Інституту суспільних наук Академії наук України.

Середовище, в яке він потрапив, було високоінтелектуальним, патріотичним і шляхетним. Керівник відділу літератури Степан Щурат був втіленням найвищих людських чеснот. До творчої праці у відділі були залучені Григорій Нудьга, Марія Деркач, Марія Вальо, Степан Трофимук та інші науковці. Молодий вчений наполегливо розглядає проблему українсько-польських взаємин в добу романтизму, коли частина польської інтелігенції, захопившись романтичними ідеями на хвилі гуманістичного настрою, спричинилася до пізнання народних традицій, старовинного селянського побуту. На цю тему з'являються одна за одною монографічні дослідження, зокрема “Україніка в польських альманахах доби романтизму” (1965), “Український фольклор у польській літературі” (1971), “У творчій співдружності” (1971), ан-

тологія “Українською музою натхненні (польські поети, які писали українською мовою)” (1971) та інші.

Налагоджене творче життя в Інституті, організоване винятково ерудованою особою, блискучим істориком, директором академіком Іваном Крип'якевичем, гальмується доносами й інтрижками науково бездарних осіб. Інститут зазнав погрому – велике число науковців звільнено, у тому числі і Кирчіва, а незабаром ліквідують і відділ літератури як структурний підрозділ.

Особлива творча сторінка у житті Кирчіва припала на тривалий період його праці в Музеї етнографії (нині – Інститут народознавства НАН України), де ювіляр працює і сьогодні. Можна тільки дивуватися стрімкій теоретично-методичній трансформації вченого – від засад аналізу, літературно-фольклорного процесу до методик оцінки етнографічних явищ. Такий перехід могла здійснити особа високо ерудована, науково організована, етично відповідальна за свою творчість. Роман Кирчів таким є і нині у свої 80 – безкомпромісний у наукових завданнях національної історії, оптиміст (не без тривоги) у завтрашній розбудові України.

Якось в одному з біографічних матеріалів учений підкреслить: “Я повинен був перекваліфікуватися на етнографа, на що пішов і час, і немалі зусилля. Не жалую, бо нова сфера студій дала мені багато для глибшого осмислення всього комплексу традиційної народної культури, в тому числі і фольклору, а також літератури.”

Дебютував Р.Кирчів у іпостасі вченого-етнографа талановитою книгою “Етнографічне дослідження Бойківщини” (1978). А далі ціла низка науково вартісних праць; як розділи колективних монографій (“Бойківщина”, “Гуцульщина”, “Полісся”) та інші, так і наукові проблемні статті.

Глибоко обізнаний з суспільно-політичним, освітньо-культурним життям Галичини ХІХ ст., Роман Кирчів задумав написати фундаментальну працю про феноменальне явище в Галичині цього періоду, яким була діяльність “Руської трійці”. І в 1990 р. побачила світ наступна монографія вченого “Етнографічно-фольклористична діяльність

“Руської трійці”. А через два роки опублікована підготовлена і науково опрацьована Кирчівим визначна пам'ятка української етнографії і фольклористики – “Руське весілля” Й.Лозинського, записаного ще в 1835 році.

Уже будучи визначним вченим-етнографом, Кирчів продовжує працю над питаннями українсько-польських літературних взаємин, наслідком чого стає докторська дисертація “Український фольклор у польській літературі епохи романтизму”, яку захистив у 1980 р.

Роман Кирчів серед співробітників Інституту.

Чимало творчих зусиль вкладено у налагодження активного наукового життя відділу етнографії, завідувачем якого його було призначено у 1981 р. Керівництво колективом авторів і наукове редагування чисельних колективних монографій займало багато часу. Не шкодував себе професор Кирчів (професорство отримав у 1994 р.) у підготовці молодій генерації вчених. З його легкої руки як наукового керівника захистило дисертації 16 молодих людей.

Як у відділі етнографії, так і у відділі фольклористики була розпрацьована програма дослідження української фольклорної традиції, зокрема ще мало пізнаного фольклору ХХ ст., який “виражає тяглість народної творчої традиції, представляє, – на думку вченого, – її нову верству із властивими їй структурними й змістово-естетичними модифікаціями та характерними рисами новотворення”.

Під керівництвом і за участю Р.Кирчіва проведено більше півтора десятка комплексних наукових експедицій, які принесли великий і надзви-

Учасники Міжнародного симпозиуму, присвяченого 160-річчю від дня народження Ю.Словацького в Тернополі 8 жовтня 1962 р., Р.Кирчів – третій справа, третьому ряді.

Всесоюзна наукова конференція, Р.Кирчів стоїть 4-й зліва, у центрі сидить відомий російський фольклорист Віра Соколова. Йошкар-Ола 22.Х.1986, фольклористична секція.

чайно цінний етнографічний та фольклористичний матеріал з різних місцевостей України, особливо Карпат, Прикарпаття і Полісся. Дані цього матеріалу збагачують наукову основу сучасних народознавчих праць, а також зберігають неперехідну першоджерельну вартість для майбутніх досліджень.

Наполегливою і послідовною була і залишається праця професора на ниві відродження наукової слави НТШ – як члена Президії і голови секції етнографії та фольклористики, за участю якого секція підготувала два томи праць. А ще праця на виконання програми у рамках Міжнародної Комісії з вивчення культури і побуту населення Карпат і Балкан (МКККБ) – як член Секретаріату та співавтор синтези про “збійницький” фольклор. Ученим-учасникам МКККБ десяти країн Європи із Кирчівим працювати легко, – бо вимогливо і відповідально. Значні творчі заслуги привернули увагу Президії Академії наук Вищої школи, яка обрала професора Кирчіва своїм академіком.

У своїй невтомній, системній науковій праці вчений почувався щасливим, адже кожна розвідка стосувалася історії, культури, традиційного буття, усної пам'яті українців. Заслуговує на увагу цілісний дослідницький пласт, який стосується творчих біографій багатьох постатей української історії, культури, науки, серед яких Іван Франко, Володимир Гнатюк, Іван Огієнко, Іван Вагилевич, Яків Головацький, Василь Щурат та багато інших.

Участь Романа Кирчіва у багатьох міжнародних симпозіумах, численних наукових конференціях очікувалась з великим інтересом, оскільки вчений завжди висловлював цікаву і суттєву невідому чи маловідому наукову сентенцію, яка стосувалася різних історично-політичних епох. Він дорожив і дорожить історичною правдою.

Значимий творчий доробок вченого засвідчує місце Романа Кирчіва, доктора філологічних наук, академіка академії “Вищої Школи”, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка, заслуженого діяча науки і техніки України серед провідних вчених сучасної України. Яскравою ілюстрацією творчих сил вченого постає вихід у світ

за останні декілька років двох монографій, одна з яких стосується досі невивченого явища – народного анекдоту “Етюдів до студій над українським народним анекдотом”.

У цілісній системі етнічного самозбереження засобами глибокого етнокультурного духовного закорінення традиційної культури у спосіб життя, анекдот відіграв збадьорюючу мобілізаційну місію всенародного політичного спротиву на колоніальне поневолення сусідніми державами, а особливо Росією, яка агресивно намагалася реалізувати найбільш цинічну політичну програму на денационалізацію українців. Сюжетна основа, яка складалася з наративу сімейного і громадського буття і носила колорит добродушного гумору та іронії, змінювала свій вектор на соціально-політичний зміст глузу, осуду і насмішки на російсько-комуністичний лад.

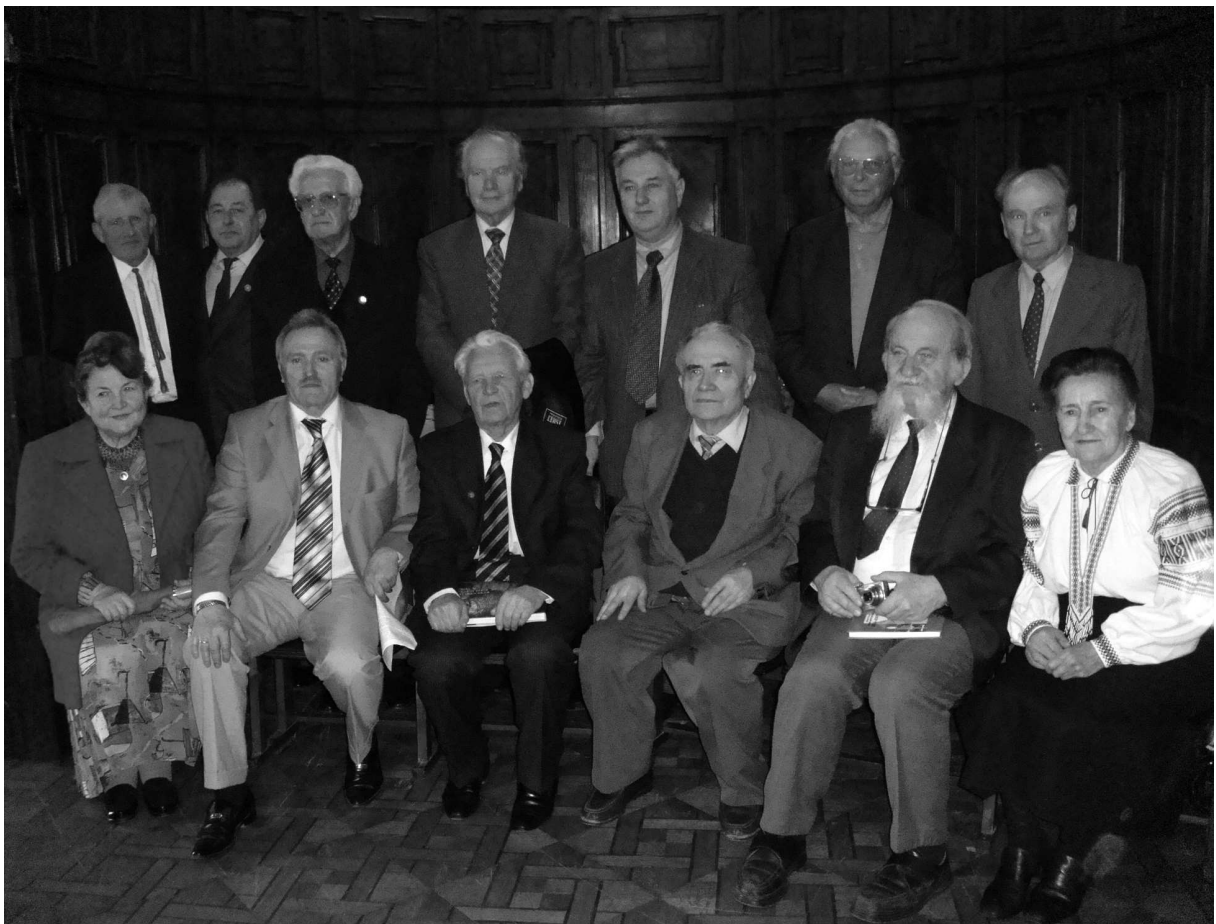
Цей унікальний фольклорний жанр малої форми народних оповідань з коротким, але гострим і драматичним сюжетом недостатньо вивчався в українській фольклористиці, а особливо анекдот московсько-комуністичної доби. Відомий вчений фольклорист, етнограф, літературознавець Роман Кирчів успішно заповнив цю прогалину в українській фольклористиці, підготувавши серйозну наукову працю, запропонувавши сучасний теоретичний підхід та методологію у з'ясуванні соціальної, суспільної, ідеологічної природи українського народного анекдоту.

Монографія професора Кирчіва дає зрозуміти всю сюжетну повноту народного оповідання у системі традиційно-побутової культури українців з його тематичним спектром, сміховою палітрою, стереотипом побутування тощо; звертає увагу на широку смислову палітру, яка охоплює усю сферу суспільного буття і особливо гостро, почасти і безкомпромісно звучить у політичній тематиці.

Жорстока кадебістська система навела страх поміж людьми у поширенні правди про суспільні репресії московського режиму, та у спробі зупинити розповсюдження політичного анекдоту виявилась безсилою. Таке враження, що чим відвертіша критика комуністичної системи була закладена у сюжеті народного оповідання, переказавши його, тим яскравіше поставала впевненість

Р.Кирчів, С.Павлюк, В.Откович на могилі С.Петлюри в Парижі, лютий 1993 р.

Урочисте святкування 80-річчя Р.Кирчіва. Інститут народознавства НАН України, квітень 2010 р.

і надія на її неодмінну кончину. Типовий приклад цієї віри хоч би у цьому анекдоті. Сталін розпитує ворожку про час своєї смерті, на що вона відповідає:

- Помрете перед великим святом...
- Чому перед святом, дивується Сталін?
- Бо ваша смерть, як і всіх інших комуністичних правителів, буде великим святом для народу.

Учений, розмірковуючи про складнощі становлення національної держави і реакцію народу, висловлену в анекдотах, запитує: "...Чому самостійна Україна не тільки не розвивається, а занепадає, руйнується; чому допущено до керівництва ворожі їй сили, своєкорисливі, грабіжницькі клани: чому ті, що декларують себе націонал-патріотами і на кого найбільшою мірою поклалися загальні надії, сваряться і чубляться між собою та виявляють дивовижну бездарність і неспроможність на різних ділянках утвердження, керівництва і розбудови держави?".

Новий успіх, нове творче досягнення – чергова книга Романа Кирчіва "Двадцять століття в українському фольклорі".

Дуже істотним є те, що своєю працею вчесьний певною мірою продовжив дослідницький дискурс своїх попередників стосовно рецепції історичної дійсності в українському фольклорі, зокрема відомі студії на цю тему М.Костомарова, В.Антоновича, М.Драгоманова, І.Франка, М.Грушевського, і на матеріалі новітньої доби показав традиційну тяглість і нові якості процесу трансформації в художній свідомості народу подій і явищ свого часу. Важливо, що при цьому розкривається перспективний ресурс теми для наступних студій, вказуються питання, аспекти, ідеї, які потребують окремого дослідження, додаткового пошуку, аналітичного розпрацювання й поглибленого осмислення.

Унікальний дослідницький досвід ученого в сфері багатьох наук окрім фольклористики, зокрема студії в царині літературознавства, етнології, проявився у суттєвому поглибленні теоретичного проникнення у незбагнений процес усної народної творчості, її історичної діахронної трансмісії і соціально-культурної трансформації і просторового поширення. Почуттєвий імператив, як до-

мінуючий у фольклоризації життєво вагомих подій і вчинків, на думку дослідника, розкриває ступінь етнічного самоусвідомлення, ототожнення себе як невіддільної частки історичної пам'яті українського народу. Народне оспівування історичного поступу, героїзація визвольного шляху – найширша форма співпереживання своєї долі, а заодно духовної нескоренності, що проникливе розглядається у ще одній достойній праці Романа Кирчіва, зокрема, коли йдеться про героїку повстанських змагань за Волю України, її Соборність.

Роман Кирчів у запропонованій праці подав цілісну програму наукового осягнення феномену народної словесної творчості українців, розкрив можливі історично детерміновані зміни сучасного процесу фольклорного но-вотворення, показав динаміку перенесення фольклорних традицій із сільського середовища у міський масив тощо.

Степан Павлюк і Роман Кирчів.

Синхронно з неохитністю, як засадничим життєвим принципом, у професора Кирчіва домінувала шляхетність, як громадянська і професійна відповідальність за свої дії і вчинки, він прагнув і вірив у соборність української нації, а сьогодні дбає про її державницьке утвердження на основі історичної пам'яті і величної культурно-традиційної спадщини.